

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94:325.52(477)

Рудяков П.М.

СЕРБСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ПОСЕЛЕННЯ НОВА СЕРБІЯ ТА СЛОВ'ЯНОСЕРБІЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XVIII СТ. (ЧАСТИНА 1)

*«По сірих стернях втомлених полів,
В медовій тиші зрілого поліття
Гарбою за покорою волів
Рипіло вісімнадцяте століття».
(Б. Олійник, Сковорода і світ).*

У статті досліджуються сербські військові поселення Нова Сербія та Слов'яносербія (1751-1764 рр.) на території сучасних Кіровоградської і Луганської областей, засновані царським урядом для сербських переселенців з Австрії. Проаналізовано загальну ситуацію, в якій готувалося і здійснювалося переселення. Звернуто увагу на австрійську реформу у військовій сфері за Марії-Терезії, на поступки Відня угорським феодалам, які негативно позначилися на положенні сербської ландміліції. Відзначено вихід Росії на беріг Чорного моря й розгортання російської колонізації причорноморського Степу. Визначено мотиви, які спонукали сербів-границарів до переїзду до Росії, а Росію – до того, щоб їх приймати. Стверджується, що з боку переселенців, життя яких в Австрії критично ускладнилося внаслідок реформи військових поселень на кордоні з Туреччиною, переважали мотиви соціально-економічного, а також національно-культурного, релігійного плану. Російську сторону серби цікавили як джерело кадрів для забезпечення колонізації Причорномор'я, організації військового кордону на цій оціночній території. Новий кордон Росія облаштовувала за моделлю військової границі, запозиченої в Австрії. Згадано про відомих вихідців з сербських етнічних територій на Балканах і з Австрії, які приїжджали до Росії та йшли на російську службу в першій половині XVIII ст. й які відіграли роль попередників для переселенців з Нової Сербії і Слов'яносербії: Савва Владиславич, Панту Божич, Михайло Милорадович та ін. На підставі архівних та інших матеріалів з'ясовано зміст і послідовність підготовчих кроків Росії та «австрійських» сербів до переселення.

Ключові слова: переселення, серби-границари, військові поселення, Нова Сербія, Слов'яносербія, Іван Хорват.

Загальна ситуація

XVIII століття – час кардинальних змін і перетворень, революційних процесів і подій, історична доба, коли у житті Європи, починаючи із самих простих і банальних атрибутів побуту, таких, приміром, як повсякденне харчове меню, й закінчуючи великою політикою, визрівали, готувалися, а згодом відбувалися фундаментальні зрушення. Як і в інші проміжки історичного часу, у XVIII ст. одні процеси тривали, другі завершувалися, треті

тільки-но починалися. Втім, було й інше: саме під його, за поетичним висловом Б. Олійника, «рипіння» у розвитку європейської цивілізації стався кардинальний злам, позначений Просвітництвом, спалахом наук та науково-технічного прогресу, небаченим доти розквітом літератури, мистецтва, музики. Зрештою – остаточною «оформленням» європейських цінностей, які зберігають актуальність досі, та Великою Французькою революцією з усіма безпосередніми й опосередкованими наслідками, нею спричиненими. А ще особливістю, яку П. Шоню у книзі «Цивілізація класичної Європи» формулює так: «Революція полишає царину духу, щоб переключитися на порядок речей. Зміни чисельності населення. Зміни економіки. Між 1740 та 1763 роками особливо різко змінюється англійська економіка...» [1].

Коли XVIII ст., остаточно вступивши в права, сягнуло фази найвищого розвитку й розмаху, доба великих переселень народів, яка свого часу змінила карту розміщення населення на просторах Європи, відійшла у минуле. Нації і народності посіли «свої» місця під сонцем, встигнувши при звичаїтися до них такою мірою, що геть зовсім перестали помічати їх недоліки, а усну й писану «розповідь» про їхню красу й привабливість довели до справжньої поетичної досконалості. Втім, окремі випадки переміщення відносно значних людських мас з одного регіону в інші, більш чи менш віддалені, тривало й у XVIII ст., хоча, певна річ, з огляду на кількісні показники його аж ніяк не можна порівнювати з тими армадами переселенців, які мали місце в попередній час.

«Народні переселення загалом грають помітну роль в історії. Всі племена, які мали хоч яке-небудь значення, піддавалися фатальній необхідності, яка примушувала їх залишати місця давнього свого поселення й змінювати їх на нові, – пише Н. Попов. – Дуже часто спільні рухи якогось народу були водночас і першим кроком його в історії, який починав собою завойовницький період народного життя. В народах, які стояли на високій ступені розвитку, подібний рух був викликаний стремлінням до колонізації яких-небудь нових країн, іноді вельми віддалених, і до підкорення їх туземного населення заповзятливим вихідцям. З іншого боку, історія знає переселення народів всередині їхньої власної землі, які нерідко служили визнанням появи нових начал у внутрішньому житті народу, котрий віддався такому рухові... Нарешті, у вельми багатьох випадках, цілий народ або частина його залишають свою батьківщину внаслідок зовнішнього гноблення, займає землі сусідніх народів і там облаштовує своє існування за більш забезпечених умов» [2].

Щодо сербів, переселенню яких на українські землі присвячено цю статтю, то Н. Попов, міркуючи про їхню мотивацію зміни місця проживання у середині XVIII ст. і згадавши, що «...значні частини цього народу двократно залишали землі Балканського півострова», наголошує: «Головним поштовхом для сербів до переселення з Туреччини на землі, які лежали на північ від Дунаю й Сави, було мусульманське панування; але цей рух міг розпочатися лише тоді, коли сама Угорщина і південні провінції Австрії позбулися цього панування.

Наприкінці XVII і на початку XVIII ст. турецькі серби потягнулися на північ і зайняли майже всю середню течію Дунаю, яка являла собою величезні пустелі після того, як азійські варвари відкотилися на Балкани» [2].

Для сербського народу масові переміщення у просторі на далекі відстані у пошуках нових місць постійного перебування не були новиною. Якщо спиратися на писані джерела, то вперше щось подібне сталося з ними ще у першій третині VII ст., коли, якщо вірити К. Багрянородному, одне із старих сербських племен перейшло з «Білої Сербії», розташованої в українському Прикарпатті, на Балкани. Сербам доводилося переходити з уже освоєних і обжитих місць на нові терени й у пізніші часи. Щоправда, не в такій кількості, як у VII ст., а помітно меншими групами осіб. Мотиви, які спонукали їх залишати назавжди рідні місця, були цілком приземлені й раціональні. Або – «трбухом за крухом» («животом за хлібом»), тобто те, що сучасною мовою називається економічною еміграцією, або подалі від турків, які з XV ст. міцно закріпилися на Балканах. Від турецького панування серби тікали до ближчої до них Габсбурзької монархії, яка охоче приймала їх, розміщуючи на кордоні з Османською імперією в якості «ландміліціонерів». Коли ж у Відні вирішили змінити у несприятливому для них варіанті обставини існування і служби, частина з сербів рушила далі на схід – на українські землі, які на той час входили до складу Російської імперії.

Для України й майбутнього українського державницького проекту XVIII ст., якщо дивитися на нього у ретроспективі, має особливе значення й особливу вагу. Підстав для такого висновку є чимало. На одну з них вказує Т. Снайдер, інтерпретуючи цей час як період «ранньомодерності», коли, незважаючи на несприятливі зовнішні обставини та контексти розпочинається і, поступово набираючи обертів, розгортається процес формування модерної української нації [3]. Власне XVIII ст., щоправда, він окремо не виділяє, вміщуючи Україну «ранньомодерну» між 1569 та 1914 рр., але це не заперечує значущості саме його – XVIII ст., – бо на нього припадає низка подій, на які звертає увагу вчений як на віхи у майбутній трансформації української національної ідеї. Той факт, що в цьому випадку «наше» століття не виокремлено, а об'єднано з іншими, не варто вбачати його недооцінку. У даному випадку дається взнаки концептуальний погляд Т. Снайдера на тему загалом і на її українську частину з погляду Польщі, польських інтересів та уявлень.

На українських терезах історії XVIII ст. виявиться знаменним і значущим, ще й через те, що принесло перетворення за часів правління Петра I Московського царства на Російську імперію. Перед тим мали місце, кажучи словами Ф. Дворніка, спроби об'єднання Польсько-Литовської держави з міцніючою Московією – або шляхом обрання спільного правителя, або завоюванням Москви. «Ці спроби, – пише вчений, – зазнали поразки, і наприкінці XVII ст. розпочався новий етап в історії Східної Європи. Його ознакою було посилення Московської держави, яка приєднала українські та білоруські землі і таким

чином спричинила зникнення Польського королівства. Москва почала претендувати на більшу роль у європейських справах і тішилася думкою, що вона утримає протекторат над усіма православними народами» [4]. У XVIII ст. процес посилення тривав, набираючи обертів, російські претензії на нову, вагомішу роль набули ще більш вираженого й наступального характеру. Перебування в імперії відкривало перед Україною нові можливості й шанси, проте, разом з тим, створювало й нові загрози та виклики.

У Петрову добу Росія рушила на схід, завойовуючи й колонізуючи величезні обшири Уралу й Сибіру. Водночас до Росії масово почали їхати іноземці, готові пошукати щастя й долі на «государевій службі». Для частини з них на новій батьківщині знаходилося вигідне застосування. Нові проекти Петра I потребували кадрового забезпечення, своїх же фахівців для забезпечення всіх потреб катастрофічно не вистачало. Процеси колонізації й імміграції йшли паралельно, не перетинаючись і не виявляючи точок дотику. Мине зовсім небагато часу, й ситуація зміниться. Росія, здійснивши прорив на східному напрямі, на Уралі й у Сибіру, розвернеться на південь, рушивши до Чорного моря. Нова хвиля колонізації, викликана зміною географічного вектору, вимагатиме значних додаткових людських ресурсів. Узяти їх всередині країни буде нізвідки, і погляд Двору вимушено звернеться за межі Росії. Приток іноземців до імперії набуде більшого масштабу, ніж за часів Петра I. Одним з важливих факторів освоєння земель Причорноморського степу, без якого воно взагалі навряд чи відбулося, виявляться військові переселенці, з яких формуватимуться прикордонні заслони. Життя складеться в такий спосіб, що сербам в їхніх лавах не лише буде відведено помітне місце, а й дістанеться почесне право відкривати досить довгий і представницький список нових підданих Російської імперії.

За часів Петра I безумовним пріоритетом зовнішньої політики Росії була боротьба за вихід до Балтійського моря. Цю мету, як відомо, вдалося досягти 1721 р., коли за Ніштадською мирною угодою, яка завершила Північну війну, Росія приєднала прибережні території, захоплені під час бойових дій. Саме після цієї перемоги, до речі, російські Сенат і Синод проголосили Петра імператором; Петро прийняв титул 2 листопада 1721 р.; Пруссія і Голландія визнали новий статус-кво одразу, Швеція – 1723 р., Туреччина – 1739, Англія й Австрія – 1742, Франція й Іспанія – 1745, Польща – 1764. У 1723 р. Росія, уже не як Московська держава, а як Російська імперія, завоювала західний беріг ще одного моря – Каспійського. Морю Чорному лишалось чекати на неї трохи більше півстоліття. За мірками людського життя – термін чималий, за мірками історії – мить. Вийшло так, що сербське переселення до Російської імперії, на українські землі, які в ті часи входили до її складу, заснування військових поселень Нова Сербія та Слов'яносербія й їхнє наступна ліквідація як раз вкладаються у часові межі, які охоплюють період закріплення Росії на Балтійському й Чорному морях.

Мотиви

Кожна зі сторін-учасниць сербського переселення на українські землі Російської імперії мала у цьому проєкті свій інтерес, кожному спонукали до дій власні рушійні сили й мотиви. Проблема мотивації перебувала у центрі уваги всіх без винятку дослідників, які зверталися до теми переселення сербів до Росії у XVIII ст. Її без перебільшення можна вважати однією з двох-трьох найбільш обговорюваних проблем, пов'язаних із цією історичною подією. Такий підхід вкладається у загальну тенденцію зміщення фокусу з власне подієвого аспекту на аспект мотиваційний, який спостерігається у різних сферах гуманітарного знання, починаючи з кінця XIX – початку XX ст. і особливо виразно та рельєфно із середини XX-го. Для цього повороту є як суто наукові або – ширше – уможлядні причини, так і причини об'єктивного характеру: інтерпретація події без розуміння її мотивів за визначенням виявиться менш обґрунтованою і всебічною, ніж із цим розумінням.

Н. Попов був схильний вважати, що для сербів вирішальну роль у виході з Австрії до Росії відіграла не вигідна для них австрійська військова реформа, одним з наслідком якої виявилось значне посилення залежності сербської ландміліції від угорських феодалів. «Німецька система військового управління та земельновласницькі зазіхання мад'ярської аристократії були новими небезпечними ворогами, з якими довелося боротися сербським переселенцям, які не мали над собою спільного світського вождя й були підпорядковані лише єдиній церковній владі» [2].

Один з перших і, мабуть, найскрупульозніший дослідник колонізації Причорноморського степу та Чорноморського берега Д. Багалій дивився на проблему мотивів, які спонукали сербів йти на нове місце проживання, а російський уряд до того, щоб їх приймати, переважно з боку сторони, яка приймає, пояснюючи її бажання запрошувати до себе іноземців, з одного боку, потребою забезпечення швидкого результату, з іншого, – сподіваннями на побічний позитивний ефект у царині загальної та особистої культури. «Особи, які стояли на чолі місцевого управління (Потьомкін, Зубов, Рішельє), прагнули до швидкого заселення цього пустинного краю, – писав він. – Росія тоді не мала великих надлишків населення; при *природному* (курсив Д. Багалія. – П.Р.) русі одного російського населення на південь, колонізаційний процес значно б уповільнився. З іншого боку, можна було сподіватися, що іноземці внесуть до нового краю більш високу сучасну культуру матеріальну й розумову та благотворно вплинуть на туземне і прийдше населення. Такими були найважливіші мотиви для заохочення іноземної колонізації» [5]. Турбота Потьомкіна та Рішельє про культурний рівень мешканців нових теренів імперії та про його підвищення в автора цих рядків викликає серйозні сумніви, проте нехтувати думкою Д. Багалія навряд чи варто з багатьох причин.

Детальніше про військову реформу в Австрії, її сутність, особливості й негативні наслідки для сербської ландміліції можемо дізнатися із сербських

джерел, яких не так багато, однак й не бракує [6]. У цих джерелах реформа, про яку йдеться, пов'язується з Пожаревацькою мирною угодою 1718 р., укладеною, з одного боку, Австрією й Венецією, з іншого, – Туреччиною за підсумками Австро-турецької і Венеціансько-турецької війн і за якою Османська імперія віддавала імперії Габзбурзькій Банат та північні області Сербії з Белградом. Саме на цей документ спирається, приміром, в оцінці ситуації академік С. Гаврилович. «Хоча нові військові кордони збереглися й після Пожаревацького миру 1718 р., їхньому збереженню все більшою мірою загрожували угорські жупанії, сила й вплив яких перебували у постійному, поступовому зростанні..., – пише він. – До жупаній приєднувалися й міста, особливо Сегедин та Арад... Під загрозою щодо права наслідування на чолі Монархії з боку Пруссії, Баварії та Франції молода цариця Марія Терезія оперлася на угорське дворянство й отримала від нього допомогу, але, зі свого боку, на Дієті (Угорському саборі – парламенті. – *П.Р.*) 1741 року обіцяла задовольнити її вимоги: ліквідувати Подунавську, Потиську й Помориську військові границі та інкорпоровати їх до Королівства Угорщини» [7]. Обіцянку було виконано й після перехідного періоду, який тривав з 1741 до 1750 р., сербських ландміліціонерів було остаточно поставлено перед вибором: або – або. Або вони стають «підданими Угорської корони», або переселяються до Північного Банату, куди на той час змістився кордон між Австрією й Туреччиною.

Так само описує й оцінює тогочасні події, пов'язані з долею сербських граничарів в Австрії, авторка виставки «Потиська й Поморишка військова границя (1702-1751)» і каталогу до неї С. Милованович. «Після Пожаревацького миру державний кордон з Туреччиною зміщено далеко на південь, до Сербії, відтак Потиська і Поморишка границі втратили стратегічне значення, яке вони мали, коли їх було засновано, – пише вона. – ...У Відні поставили питання про їх даліше існування. Військова рада Двору на чолі з принцом Євгеном Савойським зуміла вплинути на те, щоб їх не було реформовано, але граничари були змушені змиритися з втратою плати у грошовому вигляді та з рішенням, згідно з яким їх зобов'язували воювати на всіх ділянках бойових дій, а не лише проти турків, та сплачувати податок («контрибуцію»)». Так було аж до сходження на імператорський престол Марії Терезії (1740-1780), яка своє право наслідування трону змушена була захищати зброєю спочатку від прусського короля Фрідріха II (війна за австрійський спадок 1740-1748), а згодом від коаліції французько-баварських військ (1741-1745). У тій боротьбі їй була необхідна підтримка угорського дворянства, яке вирішило їй допомогти. Обіцяну збройну допомогу угорське дворянство обумовило ліквідацією Потиської та Поморишкої границі й інкорпоруванням (новим включенням) граничарських поселень до угорських жупаній. Це й було зроблено на Угорському саборі... 1741 р.» [8].

Значну увагу до кола питань, про які йде мова, приділив В.Ст. Маріян у книзі «Історія сербів у XVIII столітті», побудовану переважно на вибраних архівних та інших матеріалах. Чимало з них стосується якраз різних аспектів переселення сербів з Австрії до Росії, на українські землі та усього, що цю подію зумовлювало й супроводжувало. «Поморишка и Потиска границя після Пожаревацького миру стали безпредметні, – констатує він. – Марія Терезія, якій угорське дворянство допомогло зійти на престол 1740 року, погодилася на те, щоб позбавлені військового статусу границі підпали під жупанійську владу. Позбавлене військового статусу населення мало переселитися до Банату... Серби цього не могли прийняти... Одна з головних причин народної непокори зумовлювалася великими навантаженнями, якими граничари були обтяжені й у мирі, й на війні, крім того, давалася взнаки ще й непевність їхнього цивільного й церковного становища, а ще – неприязнь інших народів стосовно них, а також безперервна пропаганда на користь унії з католицькою церквою...» [9]. Цей автор є єдиним, хто згадує у контексті розмови про мотивацію переселення сербів до Росії релігійний аспект у вигляді схилення православного сербського населення до унії.

Для створення вичерпної картини слід згадати думку на тему сербського переселення у XVIII ст. академіка М. Екмечича, який особливо корисний, бо звертає увагу на обставину, непомічену іншими. Ідеться про міграційні проекти, альтернативні тому, що мав початок в Австрії і був спрямований на Росію, зокрема, про такий без перебільшення екзотичний як входження Герцеговини, яка тоді належала Венеції, до складу Австрії. Крім того, він розширює рамки процесу, про який йде мова, залучаючи до розмови про сербські переміщення у просторі нові матеріали й згадуючи про те, що у XVIII ст. до Росії рушили не лише військові серби з Австрії, а й цивільні із земель під владою Венеції.

«Невдоволені змінами свого статусу у Габсбурзькій монархії, серби з 1724 р. починають переселятися до Росії, – пише М. Екмечич у фундаментальній монографії «Тривалий рух між різнею та пахотою». – Друге переселення пов'язане із сербським невдоволенням ліквідацією Потисько-поморишкої границі й її включенням до угорського феодального устрою від 1745 р., заснованого на жупаніях... Окрім граничарів з габсбурзької Військової границі, були переселенці й з інших сербських земель... Ці переселення захопили й сербський народ з італійської Венеції. Вважається, що з Далмації 1770 р. виїхало від 643 до 1000 сербських родин. Більшість з них зупинилася на австрійській території, а окремі групи дісталися й до Росії» [10].

Після згадки про долю сербського народу у Венеції логічно виглядає спроба перекинути змістовий «місток» до ініціатив його представників, спрямованих на зміну ситуації на краще. «Невдача у війні з Туреччиною і підписання Белградського миру 1739 р. відкрило період втрачених надій на сербське звільнення, – пояснює М. Екмечич зміст подій і тенденцій того часу. – Одразу

після цього відбулися сутички з Венецією на кордоні Чорногорії. Дедалі більше зростала надія, що замість венеціанської австрійська підтримка спроможна призвести до якогось кращого стану. Напередодні підписання Белградського миру 1739-го це виглядало реально. Восени 1737 р. двоє сербських емісарів з Герцеговини – Богич Вучкович (якого називали ще і Богич Петрович) та Алекса Миличевич через Карловац прибули до Відня. Спочатку висловили пропозицію організувати на поміч Австрії військо в тридцять тисяч бійців з усієї Герцеговини. Писали від імені православного і католицького населення. За рік після цього (30 травня 1738 р.) запропонували свої «Punkten» з 11 позицій (які оприлюднив Лангер 1880 р.), в яких вимагали, щоб Герцеговина приєдналася до Габзбурзької монархії в якості її автономної області. Проект було серйозно сприйнято при Габзбурзькому Дворі, він виглядав як такий, який може бути реалізований, доки австрійська армія виявляла у війні хоч якісь наступальні наміри» [10].

Додаткову інформацію про сербських переселенців з Далмації дає А. Рачуниця. «У сімдесяті роки вісімнадцятого століття (1771-1774) справа дійшла до нового виселення сербів з Далмації до Срема, Баната, Галиції, яку Австрія здобула після першого поділу Польщі 1772 р. і меншою мірою до Боснії, – зазначає він, супроводжуючи цю констатацію інформацією про те, що 1771 року Далмацію охопила посуха, і ця обставина пришвидшила вихід великої кількості мешканців. – Цей рух мав релігійно-національний та економічно-соціальний характер. Згідно з доступними архівними джерелами, тоді з Далмації виселилося шістсот сорок три (643) родини. Втім, Герасим Зелич, сучасник цих подій, стверджує, що тоді з Далмації втекло «1000 родин східного віросповідання, які хотіли насильно перевести в унію» [11]. Певна, незначна, частина з них продовжила свій шлях з Австрії до Росії.

Про австрійський внутрішньополітичний та зовнішньополітичний фон, а також загальний контекст європейської політики переселення сербів пише перший сербський дослідник теми, про яку йдеться, М. Костич у книзі «Нова Сербія і Слов'яносербія». Окремий розділ в ній саме так і називається: «Політичний фон переселення сербів Хорвата та Шевича до Росії» [12].

М. Костич висловлюється й щодо мотивів сербського переселення XVIII ст. «Причини, які зумовлюють переселення, є різноманітні: історичні, психологічні або економічні, й вони у більшості випадків переплітаються, – пише він. – Для того, щоб визначити, який саме з них переважав, необхідно спеціально вивчити кожен метанастизичний випадок. Хорватове й Шевичеве переселення сербів з Поморишся і Потисся до Росії викликала ліквідація Моришкої та Потиської країни. Але той внутрішній протест, який моришан і поти сан підштовхнув до переселення, складався із соціально-політичних, релігійних і національно-політичних мотивів» [12].

Міркуючи про фонові та контекстуальні обставини сербського виходу з Австрії й переходу на українські землі в Росії, дослідник безпосередньо

пов'язує цю подію з «великою кризою, в якій перебувала зовнішня політика Австро-Угорщини (Австро-Угорщиною Габзбурзька монархія стала називатися з 1867 р. – П.Р.) від Ахенського миру (1748) до початку Семирічної війни» [12]. Причини цієї кризи він бачить в ускладненні для Австрії ситуації в Європі, зумовленої агресивною політикою щодо неї з боку Пруссії, а також тим, що Ахенський мир нікого не задовольнив. «Кордони між воюючими державами лишилися, переважно, ті самі, що й були, а найголовнішою повоєнною зміною загального політичного стану виявилось несподіване зростання Пруссії, – зауважує М. Костич. – Давнішня орієнтація австрійської зовнішньої політики проти Франції зовсім змінилася, замість Франції став Фрідріх II найбільший ворог Австрії. Через це у Відні намагалися... якомога більше зміцнити ще 1746 р. утворений з Росією союз, секретний четвертий пункт якого надавала йому антипруський характер... Саме в цей, критичний для австрійської зовнішньої політики, час, коли барон Претлак в Петрограді з усіх сил працював, щоб союз з Росією, який похитнувся, знову зміцнити, з'явився у колах сербської міліції у Поморишші та Потиссі еміграційний рух до Росії й усе частіше і наполегливіше пішли такі неприємні для Віденського двору дипломатичні звернення від Петроградського двору щодо надання дозволу сербським грани чарам переселятися до Росії. З мотивів політичної необхідності змушена була Марія Терезія, як її батько Карл VI, тим вимогам російського Двору йти назустріч» [12].

Остання теза потребує певного уточнення. Австрійський уряд і особисто імператриця докладали чимало зусиль для того, щоб спершу не допустити сербського ексодусу до Росії, а згодом створити для нього якомога більше перешкод. Зусилля щодо цього носили системний і систематичний, в окремих випадках – дуже жорсткий щодо сербів – характер. Попри це, в офіційних відносинах з російською стороною Відень, дійсно, намагався зберігати пристойність. Значною мірою це австрійцям вдавалося.

Отже, сербські ландміліціонери-граничари після критичного для них погіршення матеріального й морального стану внаслідок зміни австрійським урядом на вимогу угорського дворянства їхнього статусу й умов служби в Австрії мали більш, ніж вагомі, підстави для пошуку нових можливостей і способів організації життя для себе та своїх сімей. Дехто з них, вирішивши шукати правди і долі в Росії, визначився на користь переселення на південь Російської імперії, на українські землі на території сучасних Кіровоградської та Луганської областей. Російський уряд всіляко заохочував подібні наміри, бо був зацікавлений прийняти сербських військових на службу, створивши за їхньої участі на своїх південних рубежах військову границю за тією моделлю, яка існувала в Австрії [13].

Попередники

Як стає зрозумілим з наведеної вище цитати з книги М.Екмечича, переселення сербів до Росії, на українські землі у 1750-х рр. не було першою

спробою. Численні згадки про події, які йому передували в першій половині XVIII ст., містяться в різних сербських і, ясна річ, не лише сербських джерелах. Вказує, приміром, на них і В.Ст. Маріян, у згаданій книзі якого є структурний фрагмент під назвою: «Перша спроба переселення до Росії». «Коли й після інтервенції Військової Ради Двора тривало насильство над сербами в Угорщині, на початку XVIII ст. у сербів виникла ідея переселення до Росії, – пише він. – На російського царя сербів спрямовували й господарі Валахії Щербан Кантакузен та його спадкоємець Бранкован. Серби з Австрії восени 1704 р. послали до Петра одну з найповажніших осіб, коменданта Титела, Пантелію (Панту) Божича. У Москві його прийняв державний канцлер Теодор Олексійович Головін, якому Божич описав розчарування сербів у віденській владі» [9].

Контакти між «австрійськими» сербами та російськими урядовими колами у різних формах тривали протягом наступних років. Їхнім безпосереднім наслідком стали, приміром, виступи чорногорців проти турків на підтримку воєнної кампанії російської армії під час Прутського походу Петра I. Згодом, наміри й зусилля сторін реалізувалися у рішенні про формування Сербського гусарського полку. Для забезпечення нового підрозділу особовим складом цар 1723 р. видав указ, покликаний заохотити сербів та інших православних слов'ян до переселення до Росії. Із цим указом на Балкани було відправлено спеціального посланця – етнічного серба, майора Івана Албанеза. За даними Воєнної Колегії Росії, зусиллями майора вдалося вивести до Росії 459 осіб. Перші сербські переселенці прибули до Києва на початку червня 1724 р. Того ж року було утворено Сербський гусарський полк, який, хоч і йменувався «сербським», на справді був багатонаціональним. Окрім сербів, у ньому були болгари, македонці, волохи, греки, угорці, арнаутки. Серби навіть не становили більшість. Новий полк було включено до Київського гарнізону, проте служби він не ніс через недоукомплектованість особового складу. Проблема вирішили, зарахувавши до полку 1726 р. двісті слобідських козаків. У поповненому складі підрозділ у вересні 1730 р. вирушив у свій перший похід, метою якого була участь у російському Низовому (Перському) корпусі у війні шаху Ірану проти Туреччини. Після численних перипетій, пов'язаних як з участю в інших військових операціях, так і з питаннями організаційно-бюрократичного характеру, Сербський гусарський полк майже зник з публічному простору, хоча формально й існував до 1776 р. [13; 14].

В історії Сербського гусарського полку так само, як в історії військових поселень Нова Сербія та Слов'яносербія, маємо справу з переселенням сербів до Росії, яке носило колективний, груповий характер. Разом з тим, як слушно зазначає Н. Попов, «індивідуальне переселення сербів і загалом південних слов'ян до Росії в минулому столітті (мається на увазі XVIII ст. – П.Р.) почалося раніше виходу сербських міліціонерів з Австрії» [2]. Серед перших і найбільш значущих, видатних за заслугами й положенню, яке ним було

досягнуто, переселенців слід згадати вихідця з Далмації, серба за походженням Савву Лукича Владиславича (або Владиславлевича), графа Рагузинського, як він сам себе називав (Рагуза – італійська назва Дубровника. – *П.Р.*). Він прибув до столиці Росії «з товарами» наприкінці 1702 р.

Савву Владиславича прийняли в Росії тепло, перед ним відкрилися двері на найвищих рівнях російської ієрархії. Свідченням привілейованого становища сербського гостя може, приміром, слугувати той факт, що йому неодноразово доводилося виконувати особисті доручення царя Петра. Через кілька років після першого відвідання Росії він одержав «Жалувану грамоту» імператора на право «вільно по всій Росії торгувати», що в ті часи було ексклюзивною почесною, добитися якої було вкрай непросто. Не обійшла стороною Савву й царська милість у вигляді різноманітного майна. Йому було подаровано двір у Москві на Покровці, а згодом ще й кілька маєтків на території сучасної України. Владиславич проявив себе в Росії не лише як купець, а й як дипломат. Саме йому було доручено виконання обов'язків царського посланника в Дубровницькій республіці, активним і успішним виявилася його участь у переговорах між Росією та Китаєм. Вершиною його державної кар'єри стало присвоєння йому чина таємного радника.

Розпочавши розвивати нову для Росії справу – морський флот, Петро I запросив в якості радників з морської справи кілька фахівців з Дубровника, Далмації, Боки Которської, відомих багатими традиціями мореплавства. Один з них, мешканець Боки Мате Змаєвич, згодом став адміралом російського флоту. Двоє інших – дубровчани Ієроним Наталич та Іво Тудзич – тривалий час виконували обов'язки радників царя з морських питань. Існує думка, згідно з якою їх і низку інших сербів з Дубровника й Далмації рекомендував Петру I Савва Владиславич. Вона виглядає цілком імовірною.

Одним з перших «австрійських» сербів, які приїхали до Росії і пішли на російську службу, був згадуваний вище Пантелія (Панта) Божич. Він прибув до Москви 1704 р., одержавши призначення у Сербський гусарський полк. Став він і «постійним представником і інформатором («известителем») царя Петра Олексійовича із сербських питань». Сербський історик В. Чорович стверджує, що 1708 р. Божич одержав особливі повноваження, пов'язані з представленням сербських інтересів у Росії ще й з боку сербів. Ними його нібито наділив «сабор», який відбувся того ж року у Крушедолі. Яким чином Божичеві вдалося скористатися даними йому повноваженнями, невідомо. Панта Божич брав участь у шведському поході царя Петра, у битві росіян зі шведами під Полтавою 1709 р., у Прутському поході російської армії. У винагороду за добру службу він одержав від гетьмана І. Скоропадського два села під Батурином. У «Родословній книзі Чернігівського дворянства» згадано, що рід Божичей має знатне іллірійське походження й походить від консула Боеція, який, коли переселився до Іллірії змінив своє ім'я на Божич у відповідності до «властивостей іллірійської мови». У цьому ж джерелі

стверджується, що рід Божичів перебував у родинних зв'язках з відомим сербським родом Бранковичів, які «раніше були в Сербії володарями» [15].

За правління Анни Іоанновни з Австрії на «терени держави російської» виїхали серби Іван Стоянов, Степан Виткович, Дмитро Перич. До всіх до них доля виявилася прихильною: розлуку з місцями попереднього проживання їм пощастило скрасити успішним просуванням по службі і значним зростанням особистого добробуту. Стоянов дослужився до генерала-майора, Виткович – до бригадира, Перич – до підполковника у Сербському гусарському полку. Усі троє в різний час за заслуги та відданість російській короні одержали великі маєтки на Україні. Стоянов мав сина Михайла, який народився уже в Росії й який так само, як батько, пішов у відставку генерал-майором.

Ще одним вихідцем з Австрії до Росії в період, який передував масовій міграції сербів у 1750-ті рр., був Петро Текелія (або на угорський манер – Текелі), дядько Савви Текелія, який лишив помітний слід в історії сербів в Австрії, а також відзначився деякими іншими славними й без перебільшення історичними справами. Саме він, приміром, 1805 р. переконав Наполеона утворити з Далмації і Хорватії Іллірійське королівство у складі Французької імперії. Саме він згодом подавав імператорові Францу І меморандум про відновлення вільної Сербії. Петра Текелію було взято на російську військову службу у чині поручика й направлено у Сербський гусарський полк. Там він, щоправда, не затримався, незабаром перейшовши з гусарів в піхотні армійські частини, де дослужився до чина генерал-аншефа.

На окрему увагу з попередників сербського переселення на українські землі у XVIII ст. заслуговує представник славетного роду Милорадовичів, який згодом блискуче проявив себе й у Росії, – Михайло. Коли на виконання царської волі й планів російського уряду 1711 р. до Чорногорії, Герцеговини, Македонії, Албанії й інші «європейські» провінції Османської імперії було розіслано грамоти «з печаткою й повелінням Її Царської Величності» із закликом до південних слов'ян повстати проти турків, він виявився одним з адресатів. Йому пощастило більше за інших: до його рук потрапило одразу дві грамоти. Одна з них була за підписом першого міністра графа Головкина, інша – Савви Владиславича. Коментуючи цей факт, О. Бодянський висловлює припущення, що Милорадовича, як і багатьох інших сербів, рекомендував росіянам саме Владиславич. За його даними, вони «були обоє земляки за походженням, а саме з Герцеговини (а не з Боснії)» [16].

Михайло Милорадович поставився до завдання чесно і відповідально: піднявши чорногорські племена, він в якості повноважного представника російського царя очолив повстанський рух. Як це нерідко буває, високі матерії у мотивації вчинків людини змішалися з меркантильними мотивами. Сам герой зізнався згодом, що його у царських грамотах особливо привабили «великі обіцянки і помилюванням, і винагородою мені (Милорадовичу. – П.Р.) і нащадкам моїм» [13]. Коли повстання зазнало поразки, й ситуація для його

учасників через намір турецької влади жорстоко покарати їх набула вкрай загрозливого характеру, Милорадович звернувся до Петра I зі спеціальним посланням – «Доношенієм», – в якому просив дозволу переселитися до Росії й поступити на царську службу [17]. Такий дозвіл йому було надано і прийнято на поселення та у службу, а за заслуги пожалувано 500 червонців, портрет імператора на Андріївській стрічці, мастки на Україні. Дещо пізніше – 1715 р. – він одержав призначення на посаду полковника у Гадяч.

На російську службу Михайло Милорадович поступив не один. Разом з ним прибуло й пішло служити ще декілька сербських офіцерів та 148 рядових, також – «із сербів» [18]. Усім новоприбулим було відведено землю для поселення у слобідських полках: полковникам – по містечку або по великому селу, решті офіцерів – по кілька дворів. Серед інших офіцерів, які вирішили не лишатися в Чорногорії після повстання, був і капітан Іван Албанез, посланець Петра I на Балкани, з рук якого, як згадувалося вище, Милорадович прийняв царську грамоту. Албанез одержав як винагороду за роботу, проведену в Чорногорії, 500 рублів. Сума на той час чимала, проте для нього вона виявилася замалою, бо, за його власним твердженням, він під час перебування серед чорногорців витратив на 100 рублів більше.

Доля Михайла Милорадовича в Росії цікава й показова ще й як приклад непостійності вдачі, незахищеності особи від тяжких випробувань. Успішний етап його життя у новій країні було затьмарено судовими тяжбами, в яких йому довелося брати участь у Гадячі, але продовжився 1718 р., коли йому випала честь у складі великої делегації козацької старшини супроводжувати гетьмана до Москви для привітання царя з нагоди повернення з-за кордону. Втім, після цього почалися біди й нещастя. Разом з лубенським полковником Апостолом і кількома тисячами козаків його відправили під Коломак для охорони кордону від турків і татар. Після повернення звідти Милорадовича та Апостола запідозрили у прихильному ставленні до гетьмана Полуботка, яким потрапив в опалу. Їх було заарештовано й відправлено до в'язниці. Там Милорадовичу довелося провести кілька років, аж до смерті Петра I [13].

Кар'єрні, майнові, статусні успіхи земляків, сусідів, родичів у далекій Росії ставали відомі серед населення і на сербських етнічних територіях на Балканах, і в Австрії. Їхній приклад збуджував фантазію, породжував надії, виявляючись ще одним фактором, який спонукав «австрійських» та й інших сербів прихильно дивитися на сповнену проблем і перешкод мандрівку до Росії та на вступ на російську службу. На приклади іншого плану, пов'язані з невдачами і розчаруваннями, які спіткали багатьох сербських переселенців на далеких від батьківщини теренах, і про які теж, певна річ, було відомо, більшість потенційних підданих російських царів воліла не зважати.

«Нульовий» цикл

У травні 1751 р. російський посланник при австрійському Дворі граф Михайло Бестужев-Рюмін відправив у Санкт-Петербург лист з інформацією про

«вихідців з сербського народу, які перебувають у службі Її Величності Імператриці римської, Королеви угорсько-богемської», готових вступити «в службу і вічне підданство» Її Величності Імператриці Єлизавети Петрівни. Йшлося про те, що до нього звернулися особи, які беруться підготувати та здійснити переселення досить значної кількості сербів з ланд міліції з Австрії до Росії. Людиною, яка звернулася до російського дипломата, був Іван Хорват. Він не лише звернувся, а й запропонував вивести з Австрії до Росії власним коштом 1000 осіб, які б стали основою для формування нового гусарського полку. Інформація знайшла прихильний відгук при російському Дворі. Переселення «австрійських» сербів очікували, докладаючи неабияких зусиль, щоб воно почалося якомога швидше й було якомога більш масовим.

Ще у березні 1750 р. Бестужеву-Рюміну було надіслано «рескрипт» такого змісту: «з військ наших відправлені бути мають через Київ до Польщі в області Її Величності Імператриці римської, Королеви угорсько-богемської для вербування із сербо-слов'янського народу в наші угорський та сербський гусарські полки і супроводження оних звідти в наші кордони гусарські ж капітани Гаврила Вайд і Дмитро Перич да поручик Петр Текелія» [19].

Австрійський уряд, дізнавшись про плани щодо переселення, здійснив низку заходів, спрямованих на недопущення їх реалізації. Для того, щоб певною мірою нейтралізувати їх, виявилися потрібні неабиякі дипломатичні зусилля: тривалі «тематичні» переговори між Петербургом і Віднем, а за деякими відомостями – навіть особисте листування двох імператриць. Після них австрійська сторона не відмовилася від тактики створення всіляких перепон для переселенців, проте робила це не публічно й менш категорично, даючи змогу так чи інакше долати створювані бар'єри. Сербі мусили місяці очікувати на документи про відставку з австрійської армії, їм затримували жалування, до декого з них навідувалася жандармерія. Підготовча ж робота з організації переходу сербів до Росії тривала. Позиція офіційного Відня не могла не дивувати, адже за часів Анни Іоанівни австрійський уряд давав згоду на вербування своїх підданих на російську службу [20].

Поступове виникнення нових труднощів для реалізації плану переселення масштаби задуманого збільшувалися, зростали вимоги майбутніх російських підданих до нової батьківщини. У серпні 1751 р. Бестужев-Рюмін повідомляє про прохання Івана Хорвата, який узяв на себе роль очільника переселенців, дозволити йому сформувати з сербів, які вийдуть до Росії, вже не один гусарський полк, як це спершу передбачалося, а два: один гусарський і ще один – «пандурський» (піхотний). У зв'язку із цими новими обставинами Хорват просив для себе чин генерал-майора, а для інших офіцерів своєї команди – наступний чин порівняно з тим, який кожен з них мав в Австрії. Крім того, він добивався виділення землі для розселення своїх людей не лише в Україні, а й в деяких інших місцях Російської імперії, а також права завжди залишатися у

полку, який він сформує (тобто, й після виходу у відставку), та закріплення полковничого звання і статусу за його нащадками.

Півроку з травня до вересня 1751 р. пішло на те, щоб передбачити та обговорити із зацікавленими сторонами максимум з усього того, що могло й мало спростити й полегшити майбутню непросту й ризиковану мандрівку з Австрії до Росії та забезпечити гідні умови перебування і служби нових російських підданих у новій батьківщині. Готуючись до переїзду, серби не забули навіть про таку, здавалося б, дрібницю, як перекладач, звернувшись до російського посла у Відні з проханням «исходатайствовать» для них при Дворі милість бути зустрінутими в Києві підполковником російської армії С. Пучковим, який володів сербською мовою, а також латиною. Пучков прибув до Києва для зустрічі першої групи переселенців 21 вересня.

Готувалися до переїзду серби, готувалися до прийому Росія. Перед сербами постало два головних і, як показала практика, непростих, завдання: оформити відставку в австрійській армії та розпродати майно, яке не можна було взяти на нове місце проживання. Росія вела підготовку на різних рівнях: дипломатичному (контакти з Віднем), воєнний, бюрократичний, місцевий. Останній був не менш важливий, ніж будь-який інший. 3 вересня за особистим підписом цариці, що свідчило про вагу документу, на ім'я гетьмана малоросійського, в управлінні якого перебували землі, визначені для розміщення переселенців, було надіслано «Грамоту» з детальним описом стану справ з прийняттям нових підданих, визначено першочергові дії місцевої влади, пов'язані із зустріччю й облаштуванням прибульців. Цим питанням у столиці приділяли значну увагу. Після початку проекту з переселення ключовим питанням для сторони, яка приймала, стало не дипломатичне чи політичне, а суто практичне забезпечення цього плану.

Нарешті, після тривалого в часі й ґрунтовного за змістом листування російського посланника у Відні з імператорським Двором всі питання, які потребували обговорення й вирішення на «нульовому» циклі проекту, було так чи інакше з'ясовано. Прийшов час перейти до безпосередніх контактів уряду з людиною, яка очолила першу групу сербських переселенців. Івану Хорвату було дозволено звернутися до Її Імператорської Величності з «прошенієм», в якому мали бути викладені всі міркування, дотичні до заснування сербських військових поселень. Цей документ новоспечений генерал-майор російської армії писав уже в Росії. Він прибув до Києва 10 жовтня 1751 р. на чолі команди «Сербської нації Штаб і Обер-Офіцерів та інших чинів з дружинами і дітьми й зі слугами, їх загалом 218 чоловік. Серед них було 77 військовослужбовців (51 рядовий, решта – офіцери), 82 члена їхніх родин та 59 «служителів» [21]. До кінця року їх кількість зросла до 800. Згідно з планом проекту, переселенці мали перезимувати у Києві, на Подолі, а по весні вирушити вже безпосередньо до місць поселення на Кіровоградщину.

(Продовження статті у наступному номері журналу «ПВІ»)

Список використаних джерел та літератури

1. Шоню П. Цивилизация классической Европы / Пер. с франц. и послесл. В. Бабинцева. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – 608 с.
2. Попов Н. Военные поселения сербов в Австрии и России. – Вестник Европы. – 1870. – Т. III. – Кн. 6-я (июнь). – С. 569-614.
3. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999 / Пер. з англ. – К., ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 464 с.
4. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – 528 с.
5. Багалий Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд. – К., 1889. – С. 77.
6. Рудяков П. Сеоба Срба у Русију у 18 веку / Превод М. Марковић. – Београд, Службени лист СРЈ, 1995. – 183 с.
7. Гаврилович С. Нове војне границе у Срему, Потисју и Поморишју као примарне области миграције у Руско царство у 18 веку // Сеоба Срба у Руско царство половином 18 века: зборник радова са Међународног научног скупа у Новом Саду, 7-9 маја 2003. / Главни уредник С. Лалић. – Нови Сад, Српско-украјинско друштво, 2005. – С. 19-26.
8. Миловановић С. Потиска и Поморишка граница (1702-1751): каталог изложбе. – Нови Сад, Музеј Војводине, 2003. – 24 с.
9. Марјан В.Ст. Историја Срба у XVIII веку према одабраним историјским изворима. – Београд, Досије, 2005. – 482 с.
10. Екмечић М. Дуго кретање између клања и орања: историја Срба у новом веку (1492-1992). – 4-о изд. – Београд: Ево-Giunti, 2011. – 602 с.
11. Рачуница А. Разлози сеобе Срба из Далмације у Руско царство током 18 вијека // Сеоба Срба у Руско царство половином 18 века: зборник радова са Међународног научног скупа у Новом Саду, 7-9 маја 2003. / Главни уредник С. Лалић. – Нови Сад, Српско-украјинско друштво, 2005. – С. 52-65.
12. Костић М. Нова Србија и Славеносрбија. – Нови Сад: Српско-украјинско друштво, 2001. – 192 с.
13. Рудяков П.Н. «В службу и вечное подданство...». Сербские поселения Новая Сербия и Славяносербия на украинских землях (1751-1764). – К., АртЭк, 2001. – 176 с.
14. Мильчев В. Заснування, організаційне оформлення та перші кроки Сербського гусарського полку (1724-1734 рр.) // Сеоба Срба у Руско царство половином 18 века: зборник радова са Међународног научног скупа у Новом Саду, 7-9 маја 2003. / Главни уредник С. Лалић. – Нови Сад, Српско-украјинско друштво, 2005. – С. 164-182.
15. Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства. – СПб, 1901. – Т.1, ч.1.
16. Бодянский О. Предисловие. – Дело Гадыцкого полковника Михайла Милорадовича с Генеральным судьёю Чернышем. 1716 г. – Чтения Московского Императорского общества истории и древностей российских. – 1870. – № 3. – С. 14-32.
17. Доношение Царскому пресветлому Величеству [Михайла Милорадовича]. – Материалы для истории Южной Руси, изданные Григорием Милорадовичем. – Чернигов, 1858. – 349 с.
18. Белов Е. Результаты войн России и Турции. XVIII век. Статья вторая. – Древняя и новая Россия. – 1877. – № 7. – С. 173-192.
19. Архив внешней политики России (Москва). – Фонд 32. – Опись 1. – Дело 6. – Листы 6-10.
20. Лещиловская И.И. Сербский народ и Россия в XVIII в. – СПб., Алетейя, 2006. – 297 с.
21. Архив внешней политики России. – Фонд 32. – Опись 1. – Дело 6. – Лист 71.

Рудяков П.Н. Сербские военные поселения Новая Сербия и Славяносербия на украинских землях в XVIII в. (Часть I).

В статье исследуются сербские военные поселения Новая Сербия и Славяносербия (1751-1764 гг.) на территории современных Кировоградской и Луганской областей, основанные царским правительством для сербских переселенцев из Австрии. Проанализирована общая ситуация, в которой готовилось переселение. Обращено внимание на австрийскую реформу в военной сфере при Марии-Терезии, на уступки Вены венгерским феодалам в ущерб сербской ландмилиции. Отмечен выход России к Черному морю и развертывание процесса колонизации Причерноморья. Раскрыт комплекс мотивов, толкавших сербов-границаров к переезду в Россию, а Россию – к тому, чтобы их принимать. Утверждается, что у переселенцев после критического ухудшения условий жизни вследствие реформы военных поселений на границе с Турцией преобладали мотивы социально-экономического, а также национально-культурного, религиозного плана. Российскую сторону сербы интересовали как источник кадров для обеспечения колонизации, организации военной границы на вновь присоединенных землях. Новую границу Россия оборудовала по модели военной границы, заимствованной у Австрии. Упомянуто про приезжавших в Россию и вступавших на русскую службу в первой половине XVIII в. известных выходцев с сербских этнических территорий на Балканах и из Австрии, которые сыграли роль предшественников для переселенцев из Новой Сербии и Славяносербии: Савва Владиславич, Панту Божич, Михаил Милорадович и др. На основе архивных и других материалов определены содержание и последовательность подготовительных действий России и «австрийских» сербов к переселению.

Ключевые слова: переселение, сербы-границары, военные поселения, Новая Сербия, Славяносербия, Иван Хорват.

Rudyakov P. Serbian Military Settlements of New Serbia and Slavic Serbia on Ukrainian Lands in the 18th Century (Part 1).

The article explores the Serbian military settlements of New Serbia and Slavian Serbia (1751-1764) in the territory of modern Kirovograd and Lugansk regions, founded by the tsarist government for Serbian immigrants from Austria. The general situation in which the resettlement was being prepared was analyzed. Attention is drawn to Austrian military reform under Maria Theresa, to Vienna's concessions to Hungarian feudal lords to the detriment of Serbian landmilitia. Marked Russia's access to the Black Sea and the deployment of the process of colonization of the Black Sea. A set of motives has been disclosed that pushed the border Serbs to move to Russia, and Russia to accept them. It is alleged that after a critical deterioration in living conditions as a result of the reform of military settlements on the border with Turkey, immigrants were dominated by motives of a socio-economic, as well as a national-cultural, religious nature. The Serbs were interested in the Russian side as a source of personnel to ensure colonization, the organization of the military border on the newly annexed lands. Russia equipped the new border according to the model of the military border borrowed from Austria. Mentioned about those who came to Russia and entered the Russian service in the first half of the 18th century. well-known immigrants from Serbian ethnic territories in the Balkans and from Austria, who played the role of predecessors for immigrants from New Serbia and Slavic Serbia: Savva Vladislavich, Pantu Bozhich, Mikhail Miloradovich and others. Based on archival and other materials, the content and sequence of preparatory actions of Russia and "Austrian" Serbs to relocation.

Keywords: resettlement, border Serbs, military settlements, New Serbia, Slavic Serbia, Ivan Horvat.